

# SANDØEN I YOUNG INLET-FJORDEN

## ET ØSTGRØNLANDSK FUGLERESERVAT

---

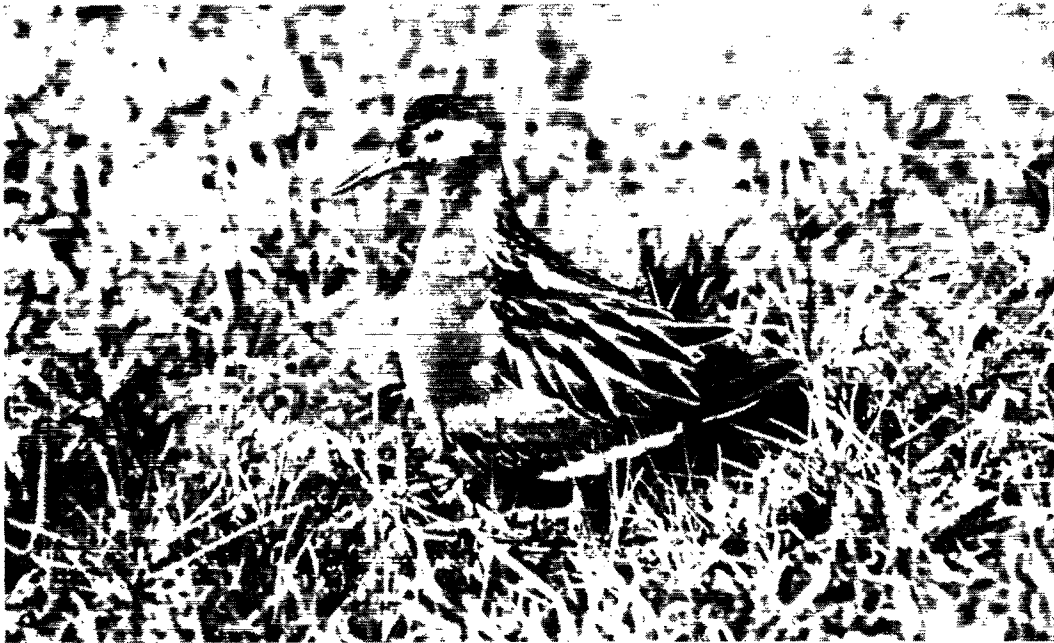
Af zoologen *Alwin Pedersen*

I munden af den smukke Young Inlet, en af Nordøstgrønlands kendteste fjorde, ligger der omtrent lige ud for Kap Berghaus på fjordens nordkyst en lille flad ø, kaldet Sandø. Den er ikke større, end at man på en halv time kan gå rundt omkring den. Som dens navn siger, består den udelukkende af sand og grus, og den er så lav, at drivisen under de voldsomme efterårsstorme bliver skruet helt op på dens urglasformede ryg og således holder den skjult til langt hen på foråret.

Der findes mange lignende øer i Nordøstgrønland, men jeg har aldrig set en, der blot tilnærmelsesvis havde så rigt et fugleliv som denne. Næsten alle de nordøstgrønlandske trækfugle plejer at gæste øen om foråret og benytter den som hvilested efter det lange togt over Atlanterhavet og Ishavet eller fra det sydlige Grønland, og ikke få af dem slår sig ned på øen for at blive sommeren over og yngle der. Søfuglene foretrækker altid øer og holme frem for fastlandet, fordi de der fra alle sider har adgang til havet, og fordi de der er mindre udsat for ræves efterstræbelser og ægtyverier.

Sandøen i Young Inlet byder desuden søfuglene mange andre fordele. Den har en bred sandstrand, oversået med runde hvide sten, der er hidført og aflejret af isen, altså netop af en beskaffenhed, som saltvandsfuglene helst vil have den. Øens midte er dækket af et grønsvær, bestående af et utal små tuer og mospolstre. På den sydlige halvdel afbrydes grønsværen af en lille ferskvandssø, og flere mindre ferskvandsdamme findes fordelt over hele øen. Havdybderne omkring øen er kun små; den brede sandstrand skråner jævnt mod fjordbunden, og først i en betydelig afstand fra øen begynder de nævneværdige dybder. Derfor kan drivisen om sommeren ikke komme tæt ind til øen, hvorved der altid findes et bælte åbent vand omkring den. I det smalle stræde, der adskiller øen fra fastlandet, er dybden så ringe, at en større robåd ikke kan gå igennem her ved lavvande.

For flere hundrede år siden, da den nordøstgrønlandske ødemark gennemstregedes af eskimoer, undgik øen heller ikke disse inkarnerede jægers opmærksomhed. Små opbyggede depoter af sten, der utvivlsomt har tjent til opbevaring af de ind-



*Thorshanen hører til Sandøens faste fuglebestand.*

Foto: Alwin Pedersen

*Her ses hannen varme ungerne, medens hunnen allerede straks efter æglægningen trak syd på og lod hannen ene om at udruge æggene og opfostre ungerne.*

samlede æg, tyder på, at øens mange fugle allerede har været tributpligtige til disse øernes første mennesker.

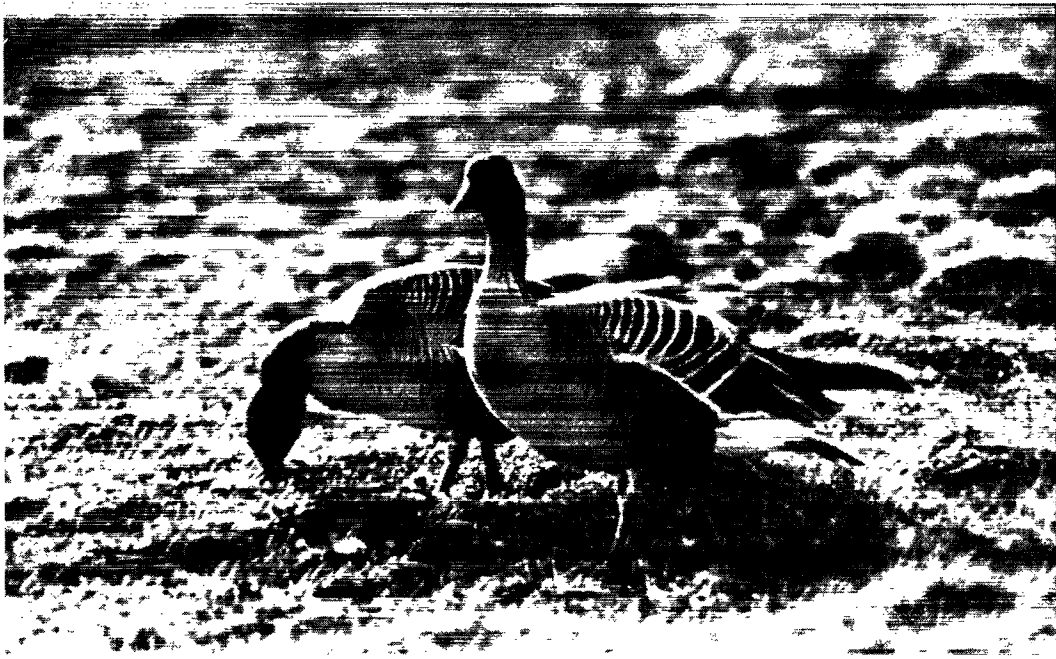
Hele vinteren igennem findes der næppe et levende væsen, der får lyst til at slå sig ned på øen. Snedækt, som den er, trods stormene, og helt blottet for læsteder, har den ingen tiltrækning for de overvintrende polardyr, og selv den rejsende kører med sin slæde hen over den uden at ane noget om den. Først langt hen på foråret, når kirsebærtræerne blomstrer her hjemme, og temperaturen der oppe midt på dagen for en kort stund stiger over frysepunktet, kommer der pludselig en dag små pletter af det grønne mospolster til syne i sneen og viser, hvor øen overhovedet ligger.

Dag for dag bliver disse grønne pletter større, og nu indfinder der sig den første gæst, Snespurven, en lille fugl, som allerede i april bringer foråret herop og til hele Grønland, lige til landets nordligste egne. Kvidrende og ivrigt søgende efter frø-korn hopper de små sorthvide fugle omkring på de vissengrønne mospolstre. Beundringsværdige skabninger er det, der længes så stærkt efter deres højnordiske hjemstavn, at de slet ikke kan afvente det rigtige tidspunkt for deres tilbagekomst. Altfor ofte sker det, at de ved deres ankomst overfaldes af en af de endnu stadig fore-

kommende snestorme. Så søger de læ for det rasende uvejr under store sten, i klippe-  
revner og i huller i jorden. Men netop disse sidste snestorme er ofte af lang varig-  
hed, og så sker det ikke sjældent, at de sammenklumpet i dusinvis fryser ihjel i deres  
skjulesteder.

Næppe har snespurvene aflagt øen et besøg, før de første gæster allerede kommer  
direkte syd fra. Det er de gådefulde knortegæs, hvis ynglekolonier i Nordøstgrøn-  
land man endnu ikke har fundet. De kommer i mindre flokke trækkende langs ky-  
sten; mange af dem bliver tiltrukket af øens lokkende grønsvær og slår sig ned her  
for at tage sig et hvil efter den lange rejse. Men de kan også være nødt til at søge  
tilflugt på øen. Når den kolde, tætte iståge fra havet driver ind over landet, eller  
når en forsinket nordenstorm gør det umuligt for fuglene at holde sig i luften, kan  
man se store flokke af knortegæs holde rast på øen, indtil uvejret er overstået, og de  
kan fortsætte deres rejse mod nord. Når de sidste knortegæs har passeret øen, følger  
bramgæssene og umiddelbart efter dem de store kortnæbbede gæs. For dem er øen  
ikke blot et kærkomment hvilested efter den lange rejse, men også et meget eftertrag-  
tet fourageringssted, som de ofte besøger hele sommeren igennem. Men ingen af dem  
synes at have lyst til at slå sig ned her, skønt den kortnæbbede gås' ynglesteder ikke  
ligger langt her fra på fjordkysten. Bramgåsen yngler dog på stejle klippevægge.

I de sidste dage af maj bliver isen på de stærke strømsteder omkring øen så tynd,  
at den ikke længere kan bære et menneske. Det varer nu næppe et døgn, før der op-  
står de første våger, der hurtigt tager til i størrelse, og omkring den 5. og 6. juni lig-  
ger der ud for øens nord- og sydside to anselige våger, der hver for sig ikke er mindre  
end hele øen. Omkring selve øen ligger der dog endnu en isfod, som uden for strøm-  
stederne er fast med fjordisen. Men tidevandsrevnen omkring øen har i løbet af de  
sidste dage udvidet sig så meget, at der også her er opstået en stribe åbent vand.  
det er dette tidspunkt, søfuglene har ventet på. De fleste af dem kom allerede med  
gæssene til landet, men da de islagte fjorde endnu var utilgængelige for dem, måtte  
de foreløbig blive liggende ved iskanten. Herfra holdt de sig á jour med enhver for-  
andring i isen omkring øen. Mange gange i dagens løb kan man se små flokke på to  
til tre fugle komme i lav flugt hen over isen. De kredser et par gange rundt om øen  
for så at flyve tilbage til iskanten. Det er næsten altid de meget påpasselige ederfugle,  
der udfører denne pionértjeneste. Da den første våge havde dannet sig under øen,  
varede det heller ikke længe, før de første ederfugle slog sig ned i den. De dykker  
ned på bunden og ind under isen, men længere end et par timer tør de ikke blive og  
flyver så tilbage til iskanten. Dagen efter kom der en flok på omkring en halv snes  
fugle; de svømmede en tid rundt i vågen, men pludselig lettede også de for at for-  
svinde i retningen mod iskanten. Således fortsatte disse orienteringstogter, indtil de  
forsigtige ederfugle en dag syntes, at vågerne nu var store nok til, at de kunne slå



*Et par kortnæbbede gæs i Nordgrønland.*

Foto: Alwin Pedersen

sig ned i dem. Og fra den dag begynder den hidtil så ubemærkede og i sig selv ubetydelige ø at blive midtpunktet for søfuglelivet i vid omkreds.

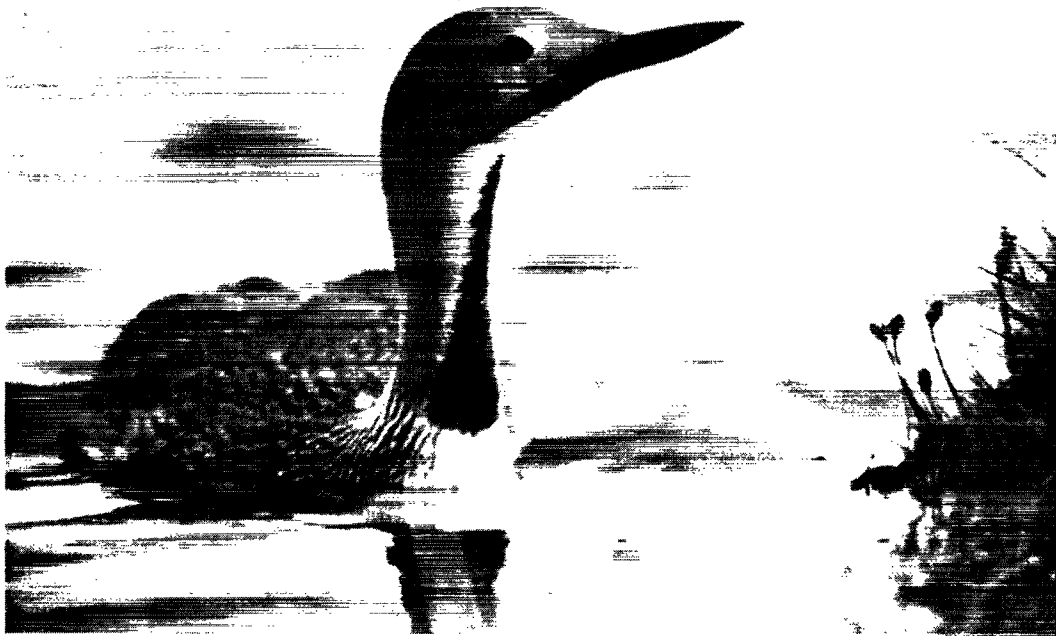
Ederfuglenes antal forøges betydeligt i løbet af det følgende par dage. Uafbrudt, dag og nat, kommer der nye og store flokke trækkende fra iskanten og slår ned i vågerne. Overalt omkring øen vrirler det nu med fugle. Tæt under isranden i de store våger ligger de farvestrålende han-ederfugle i lange rækker; andre har slået sig ned på isranden og synes at slå tiden ihjel med at halvsøve.

Men ikke alle de fugle, man ser, er ederfugle. Ved nøjere eftersyn vil man opdage, at også den statelige kongeederfugl og den lille vævre havlit har indfundet sig. De er begge kommet sammen med den almindelige ederfugl, men for kongeederfuglen er opholdet på øen kun midlertidig. Den venter på, at ferskvandssøerne på fastlandet skal tø op, så forsvinder den en skønne dag; måske bliver et enkelt par eller to tilbage for at yngle på øen, men det sker ikke hvert år. Havlitten er derimod en af øens faste gæster; til det store antal, der foreløbig har slået sig ned i vågerne, vil der dog ikke senere blive plads på øen, så en del af dem må trække videre til munden af de store elve længere ind i fjorden og til ferskvandssøerne på fastlandet. Også de første vadefugle har nu indfundet sig. Stenvenderen har allerede været her længe. Den løber omkring på hele øen og vender småsten for at de-

likatere sig med de insektlarver og edderkopper, der har overvintret under stenene. Rylerne ses mest på bredden af ferskvandssøen, medens sandløberen antræffes flokkevis på selve stranden. For de fleste af dem er øen dog kun et foreløbigt og meget kærkomment opholdssted, indtil kærerne på fastlandet er tøet op, og de store stenede skrånninger er blevet snefrie. Men fuldtalligt er dette fugleliv endnu ikke. Der mangler endnu en lille fugl, der skal tage øen i besiddelse, før vover ingen ederfugl at betræde den; i alt fald ikke så længe, der endnu findes en isbro mellem øen og fastlandet. Denne lille fugl er havternen. Den kommer omkring den 10. juni, og den synes at sætte en ære i at komme på nøjagtig samme dag hvert år. Pludselig er den der i en mægtig sværm og tager øen i besiddelse med brask og bram.

Nu går der ikke mange dage, før hele denne fuglehær bringes i oprør af parringsdriften. Overalt gøres der kur; på isen, i vandet og på land. De elskovslystne hanner søger at overgå hinanden i indsmigrende lokketoner, medens de praler med deres brogede parringsskrud, der skinner i de grelleste farver fra højrødt til gult og grønt og fra snehvidt til kulsort. At de er smukke, kan der ikke være tvivl om, de stikker tydeligt af fra de uanselige ensfarvede hunner. Men disse har til gengæld tillagt sig et vigtigt og nedladende væsen overfor de pralende og påtrængende kavalere. Hos alle arter er der et stort overtal af hanner; små stridigheder mellem de fine herrer er derfor uundgåelige. De værdige ederfuglehanner holder sig dog i almindelighed for fine til at kives for alvor, eller også gider de ikke. De mere livlige havlit-hanner søger at nappe hinanden i de lange halefjer, medens de i rasende flugt kredser omkring øen. Kun hos de hidsige ternere kan det komme til alvorlige optrin. Højt oppe i luften udkæmper hannerne en slags duel, idet de udelukkende bruger deres lange sylespidse næb som våben. — For alle disse kiverier gælder den gamle regel: Hvor to strider, går den tredje af med sejren. Medens to opvartende kavalere farer i totterne på hinanden, er det som regel en eller anden uvedkommende han, der forsvinder med den ligegyldige dame. Således går dagene i en eneste stor parringsleg. Ikke et minut i døgnet hersker der stilhed på og omkring øen. Det synes, som om fuglene næppe giver sig tid til at søge næring, og endnu mindre synes de at sove.

Ternerne er stadig eneherskere på øen, en stilling, som de vogter med megen omhu. Med undtagelse af gæssene, der næsten daglig gæster øen for at græsse på bredderne af den nu snart helt optøede ferskvandssø, og vadefuglene, der stadig trækker til og fra øen, har ingen fremmed lov at betræde den. Enhver, der nærmer sig øen, ligegyldigt om det sker over isen, igennem luften eller i vandet, bliver øjeblikkelig overfaldet af hele ternesværmen, der giver den en så varm modtagelse, at det virkelig sjældent sker, nogen slipper igennem. Skønt det må synes legende let for den lynhurtige grønlandsfalk at slå ned i de tætte og tilsyneladende sorgløse fugleskarer på øen, bliver den dog hver gang på lang afstand opdaget af ternerne, der alle som



*Den rødstrubede lom, en af de trækfugle, der regelmæssig om foråret gæster Sandøen.*

Foto: Alwin Pedersen

een iler den i møde og kredser skrigende omkring den, indtil den opgiver sit forehavende. Ikke bedre går det sneuglen, når dens vej tilfældigt fører forbi øen, skønt den vistnok ikke har til hensigt at gøre dens beboere fortræd. Selv når en hvalros finder på at tage sig et hvil på øens indbydende sandstrand, hvilket ingenlunde sjældent sker, bliver den under landgangen øjeblikkelig indhyllet i en sværm af terner, der indigneret slår ned på den elefantstærke kæmpe, og først når den har strakt sig ud i det bløde sand og derved giver tilkende, at den ikke agter at begive sig op på selve øen, lader de den være i fred.

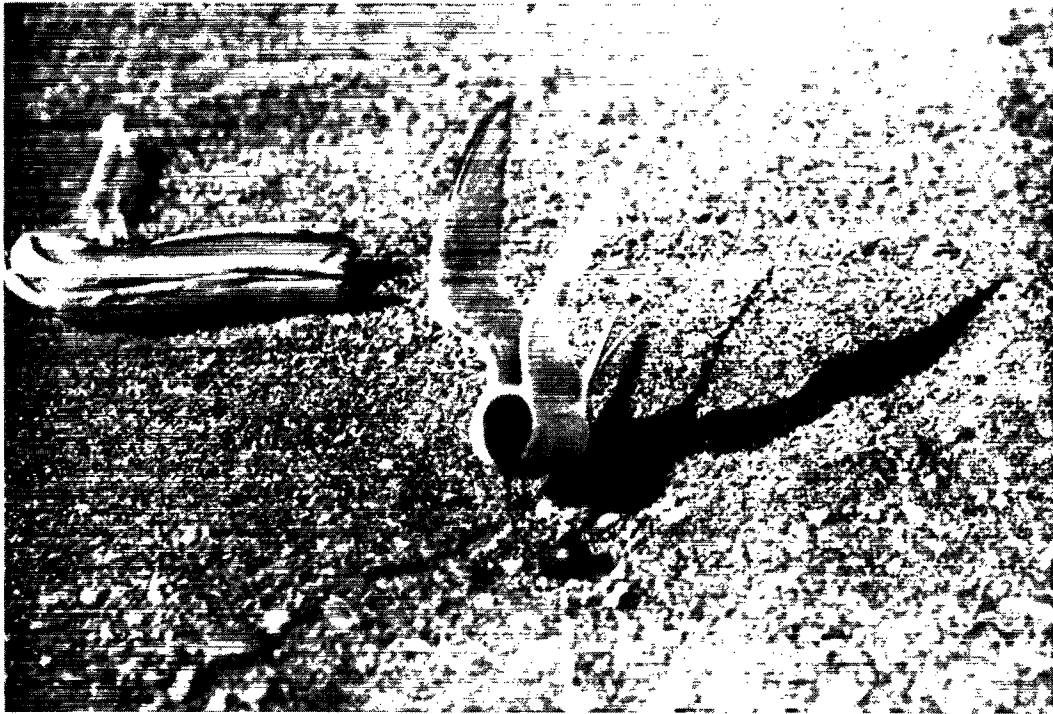
Den anden halvdel af juni er begyndt. I år med normale isforhold vil der nu være vand omkring hele øen. Ederfuglene har hidtil holdt sig til isranden og øens strandbred. Der er kommet mere ro over dem. Parringstiden har kulmineret. Hunnerne har fået sig en fast kavaler, og forøvrigt har de nu andet at tænke på end at flirte med hannerne. Deres interesse koncentrerer sig mere og mere om øen. Hidtil har de kun opholdt sig på strandbredden, men snart begiver de første hunner sig på en spadseretur ind på øen for at finde en passende redeplads. Der vil straks være et par terner, der slår ned på dem nærmest af vanvare, men det tager de med i købet; bedre vog-

tere over øens sikkerhed end ternerne vil de ikke kunne få, medens de ligger og ruger deres æg. Det tager ikke hunnerne lang tid at finde et passende redested. Som regel er det en gammel rede fra tidligere år, hvis dun er blæst bort; men den skålformede fordybning i jordoverfladen er endnu tilbage. Hvad der i mellemtiden har samlet sig i den af grus og småsten bliver fjernet. Nogle hunner lægger lidt tørt græs i bunden, men de fleste går straks i gang med udpolstringen. Dette arbejde ordner ederfuglen i en håndvending. Af sin egen tætte dundragt plukker den med næbbet så mange dun fra sin underside, som den behøver for at kunne give æggene et blødt og varmt underlag. Særlig vægt lægger hunnen på, at redens får en stor og fyldig dunkrans, hvorfor den anbringer flere dun på redens øverste kant end i bunden. Hele dette arbejde tager den næppe mere end et par timer, hvorpå den lægger sig ned for at begynde med æglægningen.

Også havlithunnerne går nu op på øen for at indrette deres reder på samme måde som ederfuglene. I det store og hele synes de dog at anvende mere omhu ved valget af redestedet. Deres reder er altid godt skjult i græsset eller mellem sten, og de findes aldrig på strandbredden eller andre steder udenfor grønsværen. Havlittens dun er betydelig mørkere end ederfuglens, hvorpå de altid let kan skelnes fra hinanden. Mere lighed består der mellem havlittens og kongeederfuglens dun.

Ternerne er nu også begyndt at lægge æg, hvilket har bevirket, at deres evindelige skrigen i nogen grad er aftaget. Noget, man kan kalde en rede, bygger de ikke; ej heller synes de at være kræsne i valget af de steder, hvor de lægger deres æg. Den eneste fordring, de stiller, er, at jordbunden er tør. Hvor dette er tilfældet, er der på Sandøen ingen grænser for, hvor man kan finde deres æg. De lægger dem bare i en lille fordybning i sandet uden noget som helst underlag. Somme tider ligger der nogle afblegede muslingskaller ved siden af dem; dermed har fuglene antagelig søgt at bortlede opmærksomheden fra æggene. I andre tilfælde ligger der en krans af småsten på randen af fordybningen.

Skønt ternerne nu mere end ellers holder et skarpt øje med, at ingen fremmed kommer ind på øen, har alligevel en måge kunnet slå sig ned iblandt dem. Man kunne godt kalde den en „forklædt måge“, ellers hedder den sabinemåge. Det er en lille fræk røver, der færdes sammen med ternerne og opfører sig nøjagtig som en terne. Sandsynligvis ved den også, at de godtroende terners anser den for en af deres egne. Dermed ville der nu ikke være sket nogen ulykke, hvis bæstet ikke benyttede sig af det. Så længe ternerne ligger på deres æg, ligger den også ganske troskyldigt og ruger. Men når ternerne er nødt til at forlade øen for at bortjage en fjende, hvilket kan ske flere gange om dagen, bliver den ligesom ganske tilfældig tilbage på øen og benytter denne lejlighed til at æde sig mæt i terneæg. Det ville være en nem sag for ternerne at jage den bort, men de synes virkelig ikke at være klar over dens dobbelt-



*Ternen sætter pris på at have et eller andet iøjnefaldende liggende i nærheden af sin rede for at lede opmærksomheden bort fra æggene. I dette tilfælde er det et stykke drivtømmer.*

Foto: Alwin Pedersen

tilværelse. – Sabinemågen er forøvrigt Sandøens videnskabelige attraktion; den anses for en sjældenhed i den grønlandske fugleverden.

I slutningen af juni befinder alle fugle sig midt i rugningen. Man kan nu næppe tage et skridt uden at risikere at træde i et af de talrige kuld æg, der formelig dækker hele øen. Især ternernes lidt iøjnefaldende æg, der ligger som sået over hele øen, gør det nødvendigt at se sig for, hvor man sætter foden. Ternernes voldsomme protest imod, at nogen betræder øen, er således ikke ubegrundet. Ederfuglene ligger på mellem tre til seks æg, havlitterne har seks til ni, hvorimod ternerne nøjes med to, oftest kun et. De få sabinemåger har selvfølgelig kun to æg, der meget ligner terne-æg. Kun en gang i døgnet under de rugende fugle sig en motionstur, ved hvilken lejlighed de også tager nogen næring til sig. Når ederfugle- og havlithunnerne forlader deres reder, skjuler de æggene ved at bøje dunene sammen over dem. Herved undgår de også, at æggene afkøles. Som regel tager de sig først et bad i ferskvandsøen, inden de flyver eller spadserer ned til stranden for at dykke efter føde. Hos ternerne tager hannerne sig af æggene, medens hunnerne er ude for at fouragere.



Da æglægningen for havlitternes og ederfuglenes vedkommende var afsluttet, trak de hidtil så galante hanner sig lidt efter lidt tilbage. Nogle få er endnu tilbage på øen for at holde en og anden hun med selskab, men de fleste har sluttet sig sammen til store flokke på flere hundrede individer, der vagabonderer i omegnen af øen og engang imellem slår ned på bredderne af den store ferskvandssø. Hen ad begyndelsen af juli trækker de bort, ladende hunnerne ene tilbage på øen, for et eller andet sted på ishavet at gennemgå fjerskiftet.

Efter femten til seksten dage er ternerne færdige med at ruge. Ederfuglene bruger fire uger, havlitterne ca. tre uger. Men medens ternernes dununger må forblive på øen, indtil de er flyvefærdige, kan ederfuglenes og havlitternes dununger allerede dagen efter, at de er kommet ud af ægget, spadserer ned til stranden, hvorpå hunnen fører dem ud på fjorden. Ternerne bliver således de sidste, der forlader øen. Deres antal er efterhånden blevet stærkt udtyndet. Mod slutningen af deres ophold på øen er næppe halvdelen af den store sværm tilbage, der i sin tid tog øen i besiddelse. Mange har mistet deres æg, og endnu flere mister deres dununger, der ikke synes at være særlig modstandsdygtige overfor uheldige vejrforhold. Men det bliver alligevel mange flyvefærdige unger, der en dag i den første halvdel af august siger farvel til øen for at forberede sig til den store rejse sydpå.

Fra den dag er Sandøen igen en lille, ubetydelig ø. I endnu to til tre uger modtager den daglig gæster, der kommer nordfra, og som i regelen ikke har mere travlt, end at de en dag eller to kan blive på øen. Men fra begyndelsen af september aftager deres antal for hver dag. Der bliver mere og mere stille på øen. Gæssene er borte, de sidste falke flyver hen over den, en forsinket havlit tager sig en kort hvil på den nu så ensomme strandbred, og endelig kommer de sidste snespurve og aflægger et flygtigt besøg. Intet er tilbage, der minder om det rige og mangfoldige fugleliv, der endnu blot for en måned siden udfoldede sig her. Hvad der efter ternernes bortrejse var tilbage af døde og svagelige unger, har rovgridske gråmåger taget sig af, og stormene har forlængst rensset de mange hundrede reder for dun.

Oktober nærmer sig, og pludselig en dag bryder de frygtede efterårsstorme løs. Hele øens strandbred forvandles i løbet af nogle timer til et kaos af strandede isblokke. Efter stormene kommer kulden og endelig sneen, der ligesom beskyttende lægger sig hen over øen, indtil solen igen forvandler den til et lokkende hvilested for de tilbagevendende fugleskarer.

I dag er Sandøen i munden af Young Inlet et arktisk reservat, det eneste af sin art i Grønland og vistnok i hele det arktiske område. Dets store betydning er hævet over enhver tvivl. Ikke mindst turde det give et væsentligt bidrag til bevarelsen af de søfugleskarer, der om vinteren befolker de sydgrønlandske fjorde og andre egne kyster og indsøer.